

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Береславська О., Березовик В. Роль валютних обмежень у забезпеченні стабільної динаміки обмінного курсу в Україні. *Економіка та суспільство*. 2024. Вип. 64. DOI: 10.32782/2524-0072/2024-64-1.
2. Про роботу банківської системи в період запровадження воєнного стану: Постанова Правління НБУ № 18 від 24 лютого 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0018500-22#Text>
3. Індекс інвестиційної привабливості України 2024. *Європейська Бізнес Асоціація*. 2024. URL: <https://eba.com.ua/wp-content/uploads/2024/11/UKR-Invest-Index-2024.pdf>
4. Хуторна М., Руденко М., Вовченко О. Ринок інвестиційних фінансових послуг в умовах екологізації економічного буття та становлення економіки сталого розвитку. *Фінансовий простір*. 2023. Вип. 1(49). С. 97–119. DOI: 10.30970/fr.1(49).2023.971189.

Дубовик О. Ю.

канд. екон. наук, доцент, доцент кафедри фінансів
Одеського національного економічного університету

Войченко В. В.

здобувачка 3 курсу ОП «Податкова та митна справа»
Одеського національного економічного університету

ПОДАТКОВІ ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ МАЛОГО БІЗНЕСУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Вступ. Малий бізнес – один із ключових сегментів, що забезпечує приблизно 64 % ВВП ринкової економіки України та складає понад 95 % усіх зареєстрованих суб'єктів господарювання. Малий бізнес створює робочі місця, забезпечує регулярні податкові надходження до бюджету, підтримує конкуренцію на ринку товарів і послуг. Проте саме цей сектор є найбільш чутливим до впливу кризових явищ. Воєнний стан, спричинений вторгненням РФ на територію України 24 лютого 2022 р., значно погіршив умови функціонування бізнесу, який зазнав фінансових, логістичних, виробничих та людських втрат.

Мета роботи – дослідити напрями державної податкової підтримки малого бізнесу в умовах воєнного стану та її наслідки для бюджету, а також окреслити податкові вектори подальшого розвитку малого бізнесу під час фінансово-економічної кризи в Україні.

Основна частина. З початком війни держава зіштовхнулась із необхідністю лібералізації наявного податкового законодавства з метою відновлення ділової активності підприємств. Для цього урядом було прийнято низку законів, що вносили зміни до Податкового кодексу України. Серед них закон України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо чинності норм під час воєнного стану» [1]. Цим законом внесено коригування до Податкового кодексу з питань адміністрування податків, було

введено податкові пільги певним категоріям суб'єктів господарювання, надано преференції платникам податків, що перебували на спрощеній системі оподаткування, скасовано податкові перевірки та штрафи. Зокрема, було запроваджено звільнення від сплати єдиного податку для фізичних осіб-підприємців (ФОП) 1-ї та 2-ї груп, зниження ставки єдиного податку для 3-ї групи до 2 % від обороту без ПДВ, а також звільнення від сплати єдиного соціального внеску (ЄСВ) для ФОП, самозайнятих осіб та членів фермерських господарств.

Ці заходи, безумовно, сприяли тимчасовій стабілізації бізнесу та збереженню робочих місць, проте принесли і низку негативних наслідків для держави. Насамперед скорочення податкових надходжень до бюджету: питома вага податків у структурі доходів державного бюджету у 2022–2023 рр. знизилася в 1,6–1,8 разів. Це призвело до поглиблення дефіциту бюджету, що в умовах війни стало критичною проблемою для держави, видатки якої на оборону лише зростали. Також пільги активно використовувалися для оптимізації податкового навантаження та тінізації доходів бізнесу. За статистикою, рівень тіньової економіки протягом 2022–2023 рр. зріс до 40–45 % від ВВП. Міжнародний валютний фонд неодноразово наполягав на відмові від податкових пільг та поверненні до довоєнних механізмів оподаткування. Це стало однією з умов для подальшого фінансування України, що змусило уряд поступово скасувати більшість преференцій для бізнесу влітку 2023 р.

Усі ці фактори створили фінансово-економічну дилему для держави: з одного боку, існує об'єктивна потреба у забезпеченні підтримки малого бізнесу в умовах воєнного часу, а з іншого – критична необхідність стабілізації та нарощування дохідної частини бюджету.

Досліджуючи бізнес-активність суб'єктів малого підприємництва, можемо констатувати, що навіть у воєнні роки кількість бізнес-одиниць, що відкриваються, перевищує кількість ФОПів, що закриваються (рис. 1). Але цей розрив з роками значно зменшився: якщо співвідношення закритих до нових зареєстрованих ФОПів у 2022 р. становило 42,7 %, то вже на третьому році війни воно досягло 73,7 %. Це вкрай негативна ситуація, яка свідчить про зростання кількості безробітних та можливе поглиблення міграційних процесів. Найбільший приріст закриття ФОПів відбувався у Полтавській, Кіровоградській та Вінницькій областях [2].

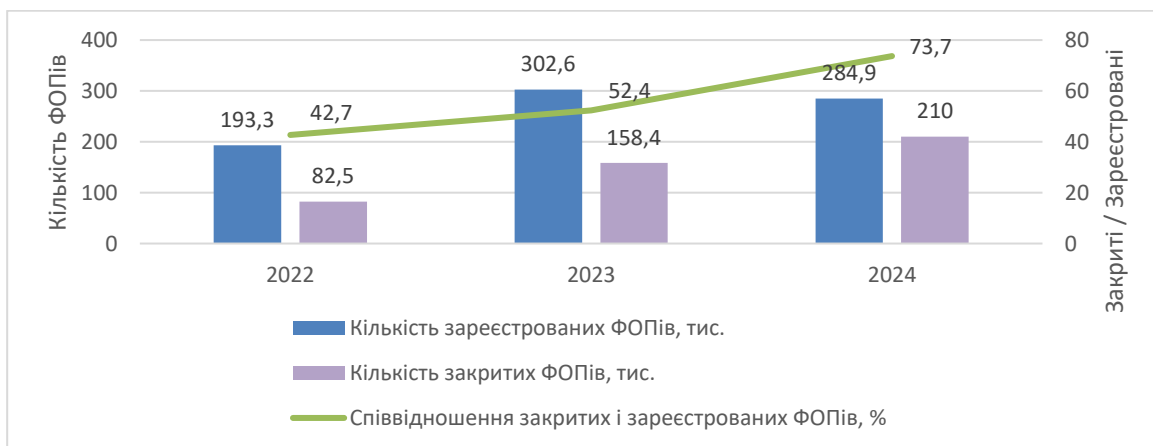

Рисунок 1 – Динаміка зареєстрованих та закритих ФОПів у 2022–2024 рр.
Джерело: складено авторками за даними [2]

У жовтні 2024 р. Верховна Рада України ухвалила закон щодо збільшення ставок військового збору для фізичних осіб та запровадження цього збору для фізичних осіб-підприємців на спрощеній системі оподаткування [3]. З 1 січня 2025 р. ФОПи 1-ї, 2-ї та 4-ї груп зобов'язані сплачувати військовий збір у розмірі 10 % від мінімальної заробітної плати, а ФОПи 3-ї групи – 1 % від свого обороту. Також із 1 січня 2025 р. ФОПи повернулись до обов'язкової сплати ЄСВ. Так держава засвідчила повний перехід до мобілізаційної моделі податкової політики. Однак таке рішення спровокувало негативну реакцію з боку підприємців у вигляді рекордного закриття ФОПів у січні 2025 р. Згідно зі статистикою Opendatabot, кількість зареєстрованих ФОПів за цей період становила приблизно 21 000 осіб, водночас закрилися 61 455, що свідчить про значне навантаження, яке стало непосильним для багатьох підприємців у воєнних умовах [4].

Висновки. Отже, ситуація з оподаткуванням малого бізнесу в Україні в умовах воєнного стану свідчить про глибоку фіскально-економічну кризу. Масове закриття бізнесу – це удар по зайнятості населення, оскільки малий бізнес забезпечує роботою мільйони людей, часто в регіонах, де відсутні великі виробництва. Податкова політика повинна бути не лише інструментом наповнення бюджету, а й сприяти економічному розвитку. Держава має адаптуватись до реалій воєнної економіки з урахуванням фінансової спроможності бізнесу, динаміки ринку праці, рівня інфляції та соціального напруження. Необхідно запровадити механізми податкової гнучкості, а також забезпечити поступове повернення до довоєнних податкових умов функціонування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану. Закон України від 15.03.2022 р. № 2120-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2120-20#Text>
2. Динаміка закриття ФОПів у 2024 р. Дослідження YouControl. *Вебпортал Дія Бізнес*. 2024. URL: <https://business.diia.gov.ua/news/dynamika-zakryttia-fopiv-u-2024-rotsi>
3. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законів України щодо забезпечення збалансованості бюджетних надходжень у період дії воєнного стану. Закон України від 10.10.2024 р. № 4015-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4015-20#Text>
4. Фопономіка. Економіка українських ФОПів в реальному часі. *Вебпортал Opendatabot*. 2024. URL: <https://opendatabot.ua/analytics/fops-pool-result>